

Szanowni Czytelnicy!

W serii ostatnich wydań „Ochrony Zabytków” utarł się zwyczaj, że we wstępie redakcyjnym staraliśmy się zaakcentować aktualne wydarzenia i od nich przejść do prezentacji treści danego numeru. W tym roku szczególnie trudno o taką narrację. Gdy zdawało się, że już otrząsamy się z zagrożeń pandemicznych i świat staje się bardziej przyjazny, na horyzoncie pojawiły się kolejne czarne chmury. Można powiedzieć, że niepokojąco dosłownie. 24 lutego 2022 roku Rosja rozpoczęła inwazję na Ukrainę. Wojna toczona przy użyciu wszelkich konwencjonalnych środków walki, nieoszczędzająca ludności cywilnej i dóbr kultury, rozgrywa się za naszą wschodnią granicą. Mierzymy się z wyzwaniami pomocy humanitarnej, napłynęły do Polski tysiące uchodźców. W sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń dotyczących ukraińskie dziedzictwo kulturowe ujawniają się pokłady empatii i chęci niesienia pomocy, ale i refleksje o kruchości tego ładu, który wydawał się w Europie ustabilizowany. Pojawiają się pytania o miejsce dziedzictwa kulturowego w świecie, w którym przemoc międzynarodowa ukazała nowe oblicze. Nowego znaczenia nabierają rozważania o możliwości zabezpieczenia i ochrony dóbr kultury w przypadku działań wojennych. Wobec ataków raketowych na miasta historyczne na nowo odczytujemy *Rekomendację Warszawską w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego*, sformułowaną w 2018 roku z myślą o innych częściach świata i skutkach innych konfliktów. Tematy te na pewno znajdą też miejsce na łamach „Ochrony Zabytków”, której niezmienną misją jest reagowanie na bieżące wyzwania dotyczące środowisko konserwatorskie.

Jednocześnie, jakby dla kontrastu z destrukcją wojenną, w bieżącym roku jest okazja, by wspomnieć o konsekwentnej pracy u podstaw, o badaniu i dokumentacji zabytków. Wszak to rok jubileuszu. W 2022 roku mija 60 lat od powołania do życia Ośrodka Dokumentacji Zabytków, którego bezpośrednim kontynuatorem jest Narodowy Instytut Dziedzictwa, wydawca „Ochrony Zabytków”. Dla zaakcentowania i przedstawienia historii oraz aktualnych działań tej Instytucji we wszystkich miastach wojewódzkich w Polsce zaprezentowano plenerową wystawę „Przyszłym pokoleniom. 60 lat misji Narodowego Instytutu Dziedzictwa”. Seria uroczystych spotkań jubileuszowych to nie tylko chwile retrospekcji, ale też okazja do spoglądania w przyszłość. Plany na kolejne lata kształtuje i przedstawia dr hab. Katarzyna Zalaszińska, która od 1 stycznia 2022 roku przejęła kierownictwo Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Istotą działań jest łączenie doświadczeń i tradycji Instytucji z różnorodnymi wyzwaniami współczesności. Fundamentem, który spaja koncepcje działania i nabiera jeszcze większego znaczenia w obliczu doświadczeń wojennych naszych wschodnich sąsiadów, jest dokumentacja zasobu zabytków, rozumiana jako jeden ze sposobów jego ochrony, a zarazem podstawa do interpretacji i upowszechniania dziedzictwa kulturowego.

Pozostając w kręgu dokumentacji, interpretacji i ochrony, przekazujemy w Państwa ręce numer „Ochrony Zabytków” odmienny od poprzednich, gdyż pomyślany jako tematyczny. Wszystkie artykuły zebrane w wydaniu 1/2022 łączy wspólny mianownik – dziedzictwo przemysłu i techniki. Nie jest to przypadek. Koncepcja powstała we współpracy z Polskim Komitetem Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego – TICCIH Polska. Komitet działa w Polsce od 1999 roku jako stowarzyszenie o charakterze niezależnej organizacji pozarządowej. Jego celem jest rozszerzenie na teren państwa polskiego działań międzynarodowej organizacji The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage – Międzynarodowego Komitetu Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego (TICCIH) – która jest niezależną międzynarodową organizacją pozarządową zajmującą się ochroną, badaniem oraz interpretowaniem dziedzictwa przemysłowego. Początki tego ruchu sięgają 1973 roku.

Można powiedzieć, że antycypujemy pięćdziesięciolecie działań zapoczątkowanych w Ironbridge w Wielkiej Brytanii. Polski Komitet TICCIH skupia naukowców i pasjonatów, którzy reprezentują wiele dyscyplin współtworzących historię przemysłu, techniki i inżynierii. Misją organizacji jest szerzenie wiedzy o dziedzictwie techniki, będącym wytworem myśli inżynierskiej i pracy człowieka. Artykuły zawarte w niniejszym numerze „Ochrony Zabytków” dobrze ową misję odzwierciedlają. Tekst wprowadzający autorstwa Bartosza M. Walczaka, członka Zarządu Polskiego Komitetu Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego, ma charakter syntetyczny. Tytuł *Trudna rewitalizacja zabytków poprzemysłowych w Polsce – osiągnięcia i porażki* celnie sygnalizuje dynamikę tematu. Następnie Artur Zbiegieni prowadzi nas tropami historii transferu myśli technicznej w Europie. Artykuł zatytułowany *Pierwsze mosty żeliwne – transfer technologii hutniczej ze Szkocji na Śląsk pod koniec XVIII wieku* opisuje relacje szkocko-prusko-śląskie, by finalnie przedstawić konkretny zabytek – most zbudowany w Krzeszowicach (woj. małopolskie), który jest jedną z najstarszych na terenie naszego kraju, unikalnych konstrukcji mostowych wykonanych z żeliwnych elementów nośnych. Tekst autorstwa Waldemara J. Affelta skupia się również na tematyce mostowej. *Zabytkowy most na Wiśle w Tczewie, czyli pamięć i niepamięć* to artykuł łączący inżynierską precyzję i humanistyczne spojrzenie na dziedzictwo kulturowe. Z kolei Klara Kantorowicz, specjalistka do spraw inwentaryzacji architektonicznej w Narodowym Instytucie Dziedzictwa, skupia uwagę czytelników wokół zagadnień inwentaryzacji zabytków drewnianego budownictwa przemysłowego. Tekst wpisuje się w charakter jubileuszu ODZ-NID, gdyż odnosi się do przeszłości, terażniejszości i zawiera postulaty na przyszłość. Zwieńczeniem treści numeru czasopisma jest kolejne odwołanie do historii badań i znaczenia dokumentacji zabytków. Julian Kołodziej w rozmowie z prof. dr. hab. Bolesławem Orłowskim omawia jego wkład w rozwój wiedzy o polskich osiągnięciach w dziedzinie przyrodoznawstwa i techniki. Co oczywiste, niniejszy zbiór artykułów tylko sygnalizuje złożoność i bogactwo wątków związanych z zabytkami historycznych przemysłów i techniki. Mamy tu jednak potrzebny sygnał. To kategoria zabytków wciąż niewystarczająco rozpoznana, doceniona i chroniona, a co za tym idzie niezwykle zagrożona. Jedną z intencji stworzenia numeru tematycznego było uwrażliwienie czytelników na aktualność tej problematyki.

Życząc inspirującej lektury, sygnalizujemy jeszcze zmiany redakcyjne. Z tym numerem kończy się misja redagowania „Ochrony Zabytków” przy udziale krakowskiego Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Zmodernizowana redakcja usytuowana w Warszawie ma nadać nową dynamikę czasopismu. Przy tej okazji należy wyrazić wielkie podziękowania i wyrazy uznania Koleżance Oldze Dybie i Koledze Tomaszowi Woźniakowi z OT NID w Krakowie, którzy włożyli wiele serca i profesjonalizmu w działania redakcyjne „Ochrony Zabytków” w ostatnich latach. Bez ich zaangażowania nie udałooby się to, co wydawnictwo może zapisać po stronie plusów. Ze swojej strony również dziękuję za lata współpracy wszystkim, którym los i ranga „Ochrony Zabytków” leży na sercu. Kolejnemu Zespołowi redakcyjnemu życzę, by mógł energię i nowe spojrzenie łączyć z szacunkiem dla tradycji. Wszak dobra kontynuacja i świadomość korzeni to filary dziedzictwa kulturowego. Autorom, redaktorom i czytelnikom życzę samych dobrych tekstów – takich, które w wymiarze intelektualnym i doktrynalnym będą wzmacniały nasz system ochrony zabytków.

Andrzej Siwek

Dear Readers!

It has been a habit established in the recent issues of “Ochrona Zabytków” to signal current developments in the editorial introduction and proceed to the presentation of the essential contents of the journal. This year such a narrative has been particularly challenging. When, seemingly, we were beginning to revive after the pandemic threats and the world appeared more habitable, new black clouds rose on the horizon – disturbingly literal, one might say. On 24 February 2022, Russia launched an invasion of Ukraine. The war fought with all conventional means has been evolving across our eastern border, sparing no civilians or cultural property. We are facing humanitarian challenges, with thousands of refugees flowing into Poland. In a situation of extraordinary perils facing the Ukrainian cultural heritage, layers of empathy and willingness to help emerge, but so do reflections on the fragility of the seemingly stable order in Europe. Questions arise about the place of cultural heritage in a world where international violence has shown a new face. Reflection on ways and chances of securing and protecting cultural property in the case of warfare is taking on new importance. In the face of rocket attacks on historical cities, we are rereading the “Warsaw Recommendation on Recovery and Reconstruction of Cultural Heritage”, launched in 2018 when we were looking at other parts of the world and the effects of other conflicts. These themes will undoubtedly feature in “Ochrona Zabytków”, whose enduring mission is to respond to current challenges affecting the conservationists’ community.

Meanwhile, as if to contrast with the war destruction, this year is an opportunity to mention the consistent work at the grassroots, research and documentation of monuments. After all, 2022 is a year of the jubilee – it marks the 60th anniversary of the establishment of the Centre for the Documentation of Monuments (ODZ), directly succeeded by the National Institute of Cultural Heritage (NID), the publisher of “Ochrona Zabytków”. To highlight and present the history and current activities of the Institution, an open-air exhibition, ‘To Future Generations. 60 years of service of the National Institute of Cultural Heritage’ has been offered. The series of celebrated anniversary meetings is a moment of retrospection and an opportunity to look forward. The plans for the coming years are being shaped and presented by Director Katarzyna Zalasńska, habilitated PhD, who took over the National Institute of Cultural Heritage management on 1 January 2022. The essence of the activities is to combine the experience and tradition of the Institution with the various challenges of the present day. As a matter of fact, the documentation of the heritage resource – understood as one of the means of its protection and, at the same time, the basis for the interpretation and dissemination of cultural heritage – is the foundation that binds the concepts of action and becomes even more critical in view of the wartime experience of our eastern neighbours.

Remaining with the subject of documentation, interpretation, and conservation, we have the pleasure of presenting you with the issue of “Ochrona Zabytków” different from the previous ones – designed as thematic. All the articles featured in issue 1/2022 share a common theme, i.e. the heritage of industry and technology. This is no coincidence. The concept was developed in co-operation with the Polish Committee for the Conservation of Industrial Heritage – TICCIH Poland. The Committee has been operating in Poland since 1999 as an association of the statute of an independent non-governmental organisation. Its aim is to develop on the territory of Poland the activities of the International Committee for the Conservation of Industrial Heritage (TICCIH), an independent, international non-governmental organisation dedicated to preserving, studying, and interpreting industrial heritage.

The origins of the movement date back to 1973. One could say that we are anticipating the 50th anniversary of the activities initiated in Ironbridge, UK. The Polish Committee of TICCIH brings together professionals and geeks who represent many disciplines that contribute to the history of the industry, technology, and engineering. The organization's mission is to spread knowledge about the heritage of technology viewed as a product of engineering and labour. The articles in this issue of "Ochrona Zabytków" reflect this mission well. The introductory text by Bartosz M. Walczak, a member of the Board of the Polish Committee for the Conservation of Industrial Heritage, is synthetic. The title "Difficult revitalisation of post-industrial monuments in Poland – achievements and failures" accurately signals the dynamics of the topic. Subsequently, Artur Zbiegieni leads us through the history of the transfer of technical ideas in Europe. The article entitled "The first cast-iron bridges – the transfer of metallurgical technology from Scotland to Silesia at the end of the 18th century" describes the Scottish-Prussian-Silesian relations, and finally presents a specific monument – a bridge built in Krzeszowice (Małopolskie Voivodeship), one of the oldest unique bridge structures in our country made of cast-iron supporting components. The text by Waldemar J. Affelt also focuses on the subject of bridges. "The historical bridge over the Vistula River in Tczew, or memory and oblivion" is an article combining engineering precision and a humanistic view of cultural heritage. In turn, Klara Kantorowicz, an architectural inventorying expert at the National Institute of Cultural Heritage, focuses readers' attention on the issues of inventories of historical wooden industrial buildings. The text is in keeping with the character of the ODZ-NID anniversary, as it refers to the past and the present and contains postulates for the future. The contents of the journal issue culminate in another reference to the history of research and the importance of heritage documentation. Julian Kołodziej, in conversation with Prof. Bolesław Orłowski, PhD, discusses his contribution to the development of knowledge about Polish achievements in the fields of natural science and technology. Clearly, this collection of articles only signals the complexity and richness of the themes associated with the monuments of historical industries and technology. However, it is a much-needed signal. This category of monuments is still insufficiently acknowledged, appreciated, and protected and, therefore, highly endangered. One of the intentions of creating the thematic issue was to sensitise readers to the timeliness of this issue.

Wishing you inspiring reading, we proceed to announce editorial changes. With this issue, the mission of the editing of "Ochrona Zabytków" at the Krakow Regional Office of the National Institute of Cultural Heritage ends. The modernised editorial office, located in Warsaw, is to give new dynamics to the journal. On this occasion, great thanks and appreciation should be extended to our Colleagues: Olga Dyba and Tomasz Woźniak of the Regional Office of the National Institute of Cultural Heritage in Krakow, who have put a lot of heart and professionalism into the editorial activities of "Ochrona Zabytków" in recent years. Without their commitment, it would not have been possible to make the achievements that the publication can record on the plus side. For my part, I would also like to thank all those to whom the fate and stature of "Ochrona Zabytków" is of concern for the years of productive co-operation. I wish the incoming editorial team the following: may you have the ability to combine energy and new insights with respect for tradition. After all, proper continuity and roots awareness are the pillars of cultural heritage. To the authors, editors, and readers, I wish nothing but fulfilling texts that will further strengthen our system of the protection of monuments in intellectual and doctrinal ways.

Andrzej Siwek